

**LÂTİFİ'NİN GÖZDEN KAÇAN BİR RİSÂLESİ
YAHUT
İSKENDER ÇELEBİ'YE SUNDUĞU BAHÂRİYYE**

Yrd. Doç. Dr. Ahmet SEVGİ (*)

Âşık Çelebi Tezkiresinde, Lâtîfî'nin (1) eserleri ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır: "Ahvâl-i İbrâhîm Pâşâ ve Vâsıf-ı Şehr-i İstanbul ve Rebî'yye-i Ezhâr gibi bir kaç hoş - âyende inşâsı vardır. Her birinde hoşca ma'nâsı ve şühca edâsı vardır. Hâsılı akrânı içinde yegânedür. Ve inşâsı nâzikânedür. İskender Çelebi vâsıfında bahâriyye-i ba'z inşâ idüp nev-rûzda sunup Rûm ilinde Belgrad semtinde kitâbet ihsân itmüştür. Nice zamân ol cevânibde güzârîş ü rûzgâr-ı perîşân itmüştür." (2).

Metinden de anlaşılacağı üzere Lâtîfî, İskender Çelebi'ye (3) nevrûz-

---

(*) S. Ü. Fen - Edebiyat Fakültesi, Öğretim Üyesi.

- (1) Lâtîfî, (1491 - 1582) 16. y.y. şâir ve tezkirecilerimizdendir, şiirlerinden çok nesirleri ile tanınır. "Tezkiretü's-şuarâ, Evsâf-ı İstanbul, Fusûl-ı Erba'a ve Enisü'l-füsahâ" başlıca nesir eserleridir. Hayatı ve eserleri ile ilgili geniş bilgi için bkz. SEVGİ, Ahmet: Lâtîfî, Hayatı ve Eserleri, Yayınlanmamış Doktora tezi, G. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1987. SEVGİ, Ahmet: Lâtîfî'nin İki Risâlesi: Enisü'l-füsahâ ve Evsâf-ı İbrâhîm Paşa, S. Ü. Eğt. Fak. Yayınları No: 1, Konya 1986.
- (2) Âşık Çelebi : Maşâ'iru's-şuarâ, Varak, 106 b - 107 a Neşreden: G. M. Meredith - Owns, London 1971.
- (3) İskender Çelebi 932/1525 - 941/1534 yılları arasında dokuz yıl defterdârlık yapmış zenginliği ile meşhûr bir zâttır... 1533 yılında İbrâhîm Pâşâ İran seferine çıkarken pâdişâh, tecrübesinden istifâde edilmek üzere İskender Çelebi'yi vezîr-i âzama müşâvir tayin eder. O yıl ordunun kışı düşman topraklarında geçirmesine lüzum hâsıl olunca İ. Pâşâ, pâdişâhı dâvet eder. K. Sultan Süleyman Tebriz'e geldiği zaman vezîr-i âzam: "Bu kadar mühim bir seferde, kış ortasında düşman memleketinde kalınmasının ve orduyu tehlikeli bir duruma düşürmenin sebebi nedir? diye sorunca vezîr-i âzam: Biz ehemmiyeti olan bir adam mıyız? İşlerin halli İskender Çelebi kulunuza verilmiştir; huzûrunuzdan ayrılırken tecrübelidir diye ben kulunuza defterdarı tavsiye buyurmuştunuz; onların tedbiri üzere hareket edildi, bu netice hâsıl oldu" cevâbını verdi. (Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı : Osmanlı Tarihi, C. 2, sh. 353 - 354). Bunun üzerine İskender Çelebi önce defterdarlıktan azlolunur sonra da 941/1535'de Bağdad'da asıhr.

da (4) bir bahâriyye sunmuş bunun üzerine kendisine Belgrad imâret kâ-
tipliği verilmiştir. Şimdiye kadar Lâtîfî'nin bu "bahâriyye"si üzerinde bir
araştırma yapılmamıştır. Sâdece l u ğ a t mânâsından hareketle (5) bu-

16. y.y. şâirlerinden Gazâlî (Deli Birâder)nin (1467 - 1534) İskender
Çelebi'nin asılması üzerine yazdığı içli tarih manzûmesini buraya alıyoruz:

Mîr İskender i'tibârı görüp
Ey gönül ibret al bu hâletden
Hâsılı gör ki âkıbet no'ldı
Bu kadar izzet ü sa'âdetden
Daduben zehr-i kahrı ağzında
Kalmadı hiç eser halâvetden
Oluben necm-i tâlî'î râci
Ba'de vardı kemâl-ı kurbetden
Kondı toz çehre-i emânetine
Sarsar-ı töhmet-i hıyânetden
Ref'ine vârid oldu hükm-i şerîf
Nâgehân dergah-i adâletden
Çekdiler sû-yı âsumâna hemân
Götürüp anı hâk-i zilletden
Gitdi döne döne semâ ederek
Dâr-ı ünse diyâr-ı gurbetden
Boynı bağlı kul oldu dergâha
Oldı âzâd bend-i mihnetden
Basmadı yer ayağı şâdiden
Başı kurtuldu çün mezelletden
Ağdı mi'râca hoş-letâfet ile
Kurtulup âlem-i kesâfetden,
Ölüsi dirisi anun aslâ
Olmadı hâlî hiç rif'atden
Didi ehl-i semâ ana tarih :
Kıldı azm-i sümüvv letâfetden (941/1535)
Âhıretde dahı ümîd oldur

Bula bir âlî yer de Cennetden (Tezkire-i Lâtîfî, İst. 1314 sh. 256).

- (4) Nevrûz, "güneşin hamel burcuna girmesi ile ilk bahârın başlaması demek-
tir. Bu sebeple, ilk bahâr dolayısıyla tebriki hâvî olarak yazılan kasîdeler
"nevrûziyye" adını alır. (Tahiru'l-Mevlevî : Edebiyat Luğatı, İst. 1973,
sh. 116 - 117).

Nevrûz, Eski Türklerle İranlıların yıl başı itibâr ettikleri günün adıdır.
Bu gün İranlılarla Şîlerce bayram sayılarak kutlanır. Nevrûz, güneşin ha-
mel burcuna girdiği gündür ki martın yirmi ikisine rastlar. (Pakalın, M.
Zeki: Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C. 2, sh. 687).

Nevrûziyye, nevrûz münâsebeti ile yazılan şiirler hakkında kullanılır,
bir tâbirdir. (.....) O gün "Nevrûziyye" adlı bir tatlı yapıldığı gibi böyle
günleri kaçırmayan şâirler de o münâsebetle hulûskârâne şiirler yazarlar,
büyüklerden câizeler koparırlardı. (Pakalın, M. Zeki: a.g.e., c. 2, sh. 688).

- (5) Bahâriyye; edebiyatta, teşbîb kısmı (yani başlangıçtaki tasvir kısmı) bir
bahâr tasviri olan kasîdelere verilen isimdir. (Türk Dili ve Edebiyatı An-
siklopedisi, c. 1, sh. 292).

nun bir kasîde olduğu söylenmiş ve kaynaklarda da böyle değerlendirilmiştir (6).

Yaptığımız araştırmalarda gördük ki Lâtîfî'nin adı geçen "bahâriyye"si sanıldığı gibi bir kasîde değil, mensûr bir risâledir.

Eser, Süleymâniye Kütüphânesi Ali Nihad Tarlan yazmaları içinde bulunan 89 numaralı mecmuanın 15^b - 16^b varakları arasındadır. Nazm-nesr karışık sanatkârâne bir üslûpla kalemi alınmıştır. Bahar mevsimi söz konusu edilmektedir. Tamamı üç sayfadır. Her sayfada 24 satır vardır. Sayfa eb'âdı ise 198 x 130 mm'dir.

Müellifin, "Fusûl-ı erba'a" adlı eserinin bir çekirdeğini teşkil eden bu küçük risâlenin metnini sunuyoruz...

Bahâriyye; Bahâr tasviri ile başlayan ve çok defa birinin sitâyîşi ile nihâyetlenen kasîdelere eski şâirlerin verdikleri isimdir. (Tâhiru'l-Mevlevî: a.g.e., sh. 25).

Bahâriyye; bahâr tasviri ile başlayan ve birinin sitâyîşi ile nihâyetlenen kasîdelere verilen isimdir. (Pakalın, M. Zeki: a.g.e., c. 1, sh. 146).

- (6) Defter-dâr İskender Çelebi'ye sunduğu "Bahâriyye" kasidesi üzerine imâret kâtibi olarak Belgrad'a gönderilmiş... (Levend, Âgah Sırrı: Türk Edebiyatı Tarihi, c. 1, sh. 261).

İskender Çelebi'ye sunduğu kasidenin beğenilmesi üzerine Belgrad'a tayin edildi. (Türk Klâsikleri Cild 4, sh. 192).

Defter-dâr İskender Çelebi'ye sunduğu kasîde üzerine Belgrad'a imâret kâtipliğine getirildi. (Meydan Larousse, c. 7, sh. 832).

Lâtîfî, devrin önemli kişilerinden İskender Çelebi'ye sunduğu bir "bahâriyye" kasidesiyle kendisini tanıtmış ve bu kasîdeye karşı Belgrad'ta imâret kâtipliği almıştır. (İpekten, Doç. Dr. Haluk: Türk Edebiyatının Kaynaklarından Türkçe ŞUARÂ TEZKİRELERİ, Erzurum, 1988, s. 50).

BAHÂRİYYÂT-I LÂTİFİ ÇELEBİ

Varak-nigâr-ı sahîfe-i ezhâra ve nakş-bend-i bûkalemûn-ı bahâra ber-
mûcibi (×) فيض عميم و محيي عظام رميم ve فانظر الى آثار الله (××) muktezâ-
رحمة الله نسيم den 'arsa-i garâmet âfet-i deyden mürde ve sâha-i sahrâ
şiddet-i şitâdan füsürde iken (×××) كيف يحيى الارض بعد موتها muktezâ-
sinca hâkini ihyâ ve evrâkını inşâ kıldı.

Beyt :

Münkir-i haşre çemen yetmez mi burhân-ı 'azîm
Kim nebât-embvâtın ihyâ kıldı ol hayy-ı kadîm

Nesr :

Çünkü bi-emr-i Hudâ ber-mûcib-i (××××) رحلة الشتاء pîr-berfün
müddeti yetdi ve berd-i 'acûz dünyâdan rihlet itdi. Ve bi'l-cümle kışun
defteri dürüldi. Bi-hükm-i şâhî ve menşûr-ı İlâhî ile memâlik-i cihân nev-
rûz-ı pîrûz-ı mübârek-rûza virildi.

Rubâî :

Oldı çün nev-rûz-ı sultânî çemende şehr-yâr
Al sancak açdı lâle hem-çü şâh-ı kâm-kâr
Ceyş-i ezhâr ile toldı bâg u râg-ı kûh-sâr
Ak çiçekle haymeler kurdı dirahâtân-ı bahâr

-
- (*) "Şimdi bak, Allah'ın rahmet eserlerine: Yer yüzünü ölümünden sonra (kuruduktan sonra) nasıl diriltiyor (yeşertiyor). Şüphe yok ki yer yüzünü kuruduktan sonra diriltten, elbette ölüleri (kabirlerinden) diriltir. O her şeye kâdirdir." meâlindeki âyetin ilk kısmı. (bkz. Rûm sûresi, âyet: 50).
- (**) "Allâh'ın rahmeti bir feyz rüzgârıdır ve çürümüş kemiği diriltir" meâlinde bir söz...
- (***) Yer yüzünü ölümünden (kuruduktan) sonra nasıl diriltiyor (yeşertiyor) meâlinde, Rûm sûresi, âyet: 50'den alınmış bir parça...
- (****) "Kışın (Yemen'e) ve yazın (Şam'a) göç etmeye ülfet ettirdikleri için" meâlindeki âyetin ilk kısmı. (Bkz. Kureyş sûresi, âyet: 2).

Nesr :

Vaktâ ki sultân-ı bahâr ve hâkân-ı mürğ-zâr diyâr-ı çemene vâli vü şeh-r-yâr ve şâh-ı zü'l-iftihâr oldu. Bu sebebdan mübârizân-ı çemen ve mücâhidân-ı gül-şen a'nî 'asâkir-i ezhâr ve nîze-dârân-ı eşcâr âlem-i servün yeşil sancaklarını ve lâlenün kızıl bayraklarını 'arsa-i sebze-zâra ve kıla'-ı kûh-sâra dikdiler. Şâh-sâr-ı gülün kollarında rengîn siper ve nergüslerin başlarında migfer-i zer ve benefşelerin omuzlarında gürz-i kebûd ve nihâl-i goncenün elinde nîze-i hûn-âlûd ve süsenün yanında tîg-ı zümür-rûd-fâmı ve belinde hançer-i zeberced-niyâmı bu resme ol cünd-i bî-şomâr ve leşker-i nusrat-şî'ârün her biri esbâb-ı darb u harb ile sultân-ı bahârün taht-ı livâsında sunûf u sufûfın düzdi.

Beyt :

Şâhlar ordusına döndi ser-â-ser sahn-ı bâg
Kim ağaçlar anda yer yer kurdılar sîmîn otâg

Nesr :

Ve bi'l-cümle devha-i bādâm ve şecere-i şükûfe-dâr-ı sîm-endâm har-gâh u hiyâm ve bâr-gâh-ı sîm-fâmın kurdi. Zikr olunan hayme-i şâhî ve bâr-gâh-ı şehen-şâhî üzre eşcâr-ı erguvânî ve şâh-sâr-ı gül-gûnî gölgelükler ve gül-gûnî sâyebenler çeküp bu vech ile gül-şenün zümür-d-tâkını ve kâh-ı zeberced-nitâkını gayret-i huld-ı berîn itdiler.

Bir subh-den şeh-r-yâr-ı bahâr bu gürûh-ı pür-şükûh ile 'azm-i diyâr-ı çemen ve kasd-ı seyr-i gül-şen idüp zîr-i kademine nesîm-i âfiyet-bahş bir nat'-ı münakkâş ve dibâ-yı dil-keş bast itdi kim nakkâş-ı kâ'inat ve renk-âmîz-i nebât ol nat'-ı humâyûn ve reng-i bûkalemûn-ı lâciverdî kalemlemlerle tahrîrin çeküp ve şayâyık u semenün surh u sefid ucundan reng ü tersîmin itmiş câ-be-câ rengîn gonceler ve zerrîn turuncalar ve Rûmî börgler ve Hitâyî yapraklar peyveste kıldı.

Beyt :

Nakş-bend-i sun' kim nakş itdi nat'-ı bâg için
Yazamaz bir yaprağın cem' olsalar nakkâş-ı Çîn

Çünkü nev-rûzun şâh-ı pîrûz-ı mübârek rûzı bâgun serîr-i firûzını taht-gâh ve sarây-ı ma'delet-penâh idindi. Mukâbelesinde serv-i sidre-hırâmları ve şîmşâd-ı tûbâ-kıyâmları saf saf levâzım-ı hizmete turmuşlar ve nergisler eskef-i zer ve firûzî kemerlerle bâb-ı hizmetde 2^a hâcibler her hizmeti vâcib bilüp 'asâ-yı zeberced-fâmına tayanmışlar. Bu sebebdan hânendegâh-ı mürğân ve bülbülân-ı tayyib-elhân mecâmî'-ı gülşenün menâbir-i 'aliyyesinde hutbesin okuyup esvâk-ı

seniyyesinde çiçeklerin akçasında sikkessin yürütdi. Ve etrâf-ı çemende emrini âb-ı revân gibi cârî ve ma'-i nîsân gibi sârî idüp hükm-i 'âlem mütâ'ı ve emr-i vâcibi'l-etbâ'ı bu kânûn üzre müncer ve bu minvâl üzre mukarrer oldu kim tevâbi'-i şimâl ü sabâ kim zümre-i ehl-i hevâdur bâgun sehi-kadleri ve lâle-hadleri hevâsında yelüp yopurmak ve esüp savurmakla ebkâr-ı goncenün yüzlerin açmaya. Ve benât-ı nebâtun yüzi suyunu saçmaya. Min ba'd şâhid-i gül meyl-i hâr itmeye. Ve bülbüller nâle-künân gül-şenden öte gitmeye. Ve reyâhîn miskinliğinde ve benefşelerün yüzi yerde ola. Ve yâsemenler bâgun serv-kadlerine tolaşup ve sünbüller irdiklerine ulaşmaya. Ve nergisler çemenün simîn-berlerine 'arz-ı zer idüp göz karartmaya. Ve her abherler 'âşık-ı bî-behre gibi çehre sarartmayalar.

Beyt :

Rind-i şâhid-bâza benzer gül-şenün nergisleri
Kim çemen gül-ruhlarına göz idüp zer gösterür.

Nesr :

Bu sürûr ile Müsebbihân-ı tuyûr ve müzekkirân-ı mâr u mûr ol cenâb-ı gafûra teşekkür-i hezâr ve senâ-yı bî-şomâr itdiler. Çünkim 'arsa-i gül-zâr envâ'-ı ezhâr ile bezendi. Ve muhadderât-ı bahâr lâle-i tâb-dâr-veş jâleden yüz suyun kazandı. 'Arâyis-i ezhâr-ı tutuk-nişînân-ı çemen ve nefâyis-i ebkâr-ı semenberân-ı gül-şen sündüs-i hadrâdan çemenî dîbâlar ve istebrak-ı hamrâdan-gülistânî câmeler giyüp gerden ü gûşî cevâhir-i âb-dâr ile âreste ve sine vü dûşî lü'lü'-i şeh-vâr ile pîrâste semenün 'ârız-ı beyâzı gülgüne-i tekellüfden sâde ve şükûfelerün behcet-i dil-güşâ-yı nikâb-ı telehhüfden güşâde ve turre-i reyâhînün revâyih-ı misk-rîzinden sabâ gâliyesâ olup hitâme-i misk-i buhûrın dütüzdürdi. Ve külâle-i sünbülün fevâyih-ı 'itr-engîzinden hevâ nâfe-güşâ olup (xxxxx) قروح وريحان kokuların ırgürdi.

Beyt :

H'âce-i çîn nâfesini yele virdi var ise
Hikmeti budur ki böyle müşk-pâş oldu nesîm.

Nesr :

Çünkü ârâyış-i ürd-i behiştten ve nesîm-i seherün enfâs-ı misk-bâ-rından Hitta-i hâk 'anber-sirişt oldu. Tarâvet-i hadrevât ve letâfet-i ezhâr-ı

(*****) "Artık onun için bir rahatlık, hoş bir rızık ve Naîm cenneti vardır" meâlindeki âyetin ilk kısmı. (bkz. Vâkıa sûresi, âyet: 89).

nebâtdan ehalî'-i çemene teşevvuk galebe idüp eyyâm-ı çemen ve hengâm-ı gül ü semen mûcib-i işret ve müstevcib-i safâ vü selvet olmanın gülün tevbe-şikenleri ve goncenün gül-i pirehenleri simât-ı neşâtı ve bisât-ı inbisâtı encümen-i çemene bast idüp lâlenün câm-ı gül-fâmın ve sûsenün sürâhî-i sürûr-encâmın bâgun zerrîn kadehleri ile behişt-âyîn-i tezyîn idüp enva'-ı ezhâr ile gayret-i huld-i berîn itdiler.

Beyt :

Güller ile eglenür bezm-i çemende encümen
Câm gül, sûsen sürâhî, bülbül oldu nagme-zen

Nesr :

Bu şevkden bülbülân-ı hoş-âvâz terennüme âgâz ve gonce vü 2^r gül def ü düblek ile âhenge ser-âgâz idüp hevâ-yı nev-rûzdan 'uşşak-ı perde-bâza bir 'amel-i tarab-sâz getürdiler. Ammâ ol bâde-i nâbun tâbından çemen şûhlarının ruhları gül gül ve sâha-i mûrg-zârlarının her mûrgı bir bülbül oldu.

Nazm li-müellifihi :

Meger nûş itdiler yâkût-ı seyyâl
Kim itdi lâle vü gül ruhların al
İdüp ol meclis-i pür-şevke sâbâş
Dırahtân oldılar ser-cümle serpâş

Nesr :

Ammâ ol semâ'-ı safâ-bahşun şûru şevkinden ağaçlar dest-efşân u tarab-nâk ve çiçekler mest-i bî-bâk gibi yakalar çâk itdiler.

Beyt :

Mest olur mûrg-i çemen gül yakasın çâk eyler
'Ârif-i vahdet olanlar bunu idrâk eyler.

Nesr :

Ve'l-hâsıl ol mey-i bî-humâr lâle vü gülün yüzine urup nergislerün gözine geldi. Bu keyfiyyetden şakâyıklar şûride âşıklar gibi kıpkızıl dolu ve beneşşeler sevdâ-zede-i mahabbet-pîşeler gibi gömgök bağlamalı oldılar. Sünbüller âşüfte-hâl ve lâleler daga düşüp abdâl oldılar. Servler serkeşlenüp irdiklerine dik geldiler. Ve güller ateşlenüp bülbülün cânına od yaktılar. Gonceler baş getürüp jâlenün gözi yaşın akıtdılar. Ve hârun hûn-rîz-i hançer-i ser-tîzin tîz idüp bülbül-i seher-hîzün kaskına hîz itdiler.

Beyt :

Eşcâr egerçi her varakı bir kitâbdur
İdrâki olmayana cihân bir varak degül.

TA'RÎF-İ MEMDÛH

Ammâ bu nüsha-i zîbâ ve tuhfe-i dil-ârânun encâmı eşraf-ı kirâm ve a'yân-ı 'izâmdan kıdve-i erkân-ı devlet ve şâyeste-i sadr-ı vezâret ser-defter-i defter-dârân a'nî kerimü's-şân İskender Çelebi efendi (Lâ-zâle zillühû ilâ inkırâzı'd-devrân) nâm-ı hümâyûnı ile ol zamânda itmâm buldı ki bahâr-ı hulkından rû-yı 'âlem sâha-i İrem ve mânend-i nahl-i Meryem ser-sebz ü hurrem idi. Gûyâ ki her dirahht-ı şükûfe-dâr cümle ezhâr ile erbâb-ı kalem ve ashâb-ı rakam gibi huzûr-ı şerîfine ve mahfil-i münîfine muhâsebe-i nev-rûz getürmek için berg-i terden defterler tutarlar idi.

Mesnevî :

İlâhî devletin pâyende eyle
Ana ikbâl ü bahtı bende eyle
Ser-efrâz it kamu erkândan anı
Dahı a'la ola kadri vü şânı
Hudâyâ bu cihân turdukça tursun
Hemîşe dîn ü devlet yâri olsun

Nazm :

Kimdür ol verd-i semen gibi münevver çehre
Gül-i hulkında anun şemmedürür fasl-ı bahâr
Ser-i eşraf-ı kerem a'nî İskender Çelebi
Gül-bün-i ravza-i devlet gül-i gül-zâr-ı vakâr
Defteri, berg-i gül ü çînî devâtı sûsen
Kalemi devha-i ma'nâ rakamı sünbül-zâr
Lutf ile sorsa haber ide tekellüm gonce
Hidmet emr itse çemende ide servi reftâr
Ki sehâ ile olur lutf eli sîm-efşân
Nitekim bad-ı sabâ ile dirahhtân-ı bahâr
Safha-i nûr-ı bayâz ile sevad-ı rakamı
İledür fazl ü hüner 'âlemine leyl ü nehâr

Temmet